

Відгук

**офіційного опонента Радько Ганни Іванівни про дисертацію
Шарагіної Ольги Володимирівни, подану на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська
література (науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
Т. Ю. Бледних)**

Творчість поетів-шістдесятників є предметом досліджень багатьох сучасних українських літературознавців. З-поміж них виділяються студії у поетологічному аспекті, крізь призму стильових тенденцій, з виокремленням поетичного досвіду найбільш помітних літературних індивідуальностей цієї літературної генерації. «Тиха лірика» українських шістдесятників належить до проблем малодосліджених. Водночас вона становить великий інтерес як у теоретико-літературному, так і в історико-літературному плані, особливо в час відновлення реальної та повної картини шістдесятництва зокрема та українського письменства II пол. XX ст. у цілому.

Вітчизняні студії концептуальної парадигми «тихої лірики» ґрунтуються на паралельному чи антитетичному порівняльному аналізі творів цього феномену й творчого самовираження чільних поетів-шістдесятників. Такий підхід зумовив наукову необхідність спеціального вивчення «тихої лірики», сутність якої полягала насамперед у творчій самореалізації митця як апологета «Вічного Слова». «Тиха лірика» тяжіла радше до естетичної, аніж суспільно-політичної площини через аполітичну позицію її авторів.

Дисертаційне дослідження Ольги Шарагіної «Феномен української «тихої лірики» 60–80-х років XX ст.» через призму суспільно-політичних, культурно-ідеологічних і художньо-естетичних аспектів поетичного феномену «тихої лірики» є актуальним і «зумовлене необхідністю системного дослідження особливостей світоглядно-естетичної платформи та художньо-образної системи української «тихої лірики» 1960–80-х рр. Осмислення цього знакового явища поглибить уявлення про художню

неповторність вітчизняної поезії, її осяги в літературному житті України минулого століття». Саме тому дослідження Ольги Шарагіної є актуальним і викликає інтерес не лише серед фахівців-філологів, але й широкого кола читачів та дослідників.

Тему дисертації затверджено й заочно узгоджено у відповідних наукових інстанціях. Роботу виконано в межах наукового напрямку кафедри української літератури факультету української філології та літературної творчості імені А. Малишка Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України.

Рецензована наукова праця має чітку і логічну структурну організацію (анотація, вступ, два розділи, поділені на три підрозділи, висновки до розділів, загальні висновки та список використаних джерел) і у цілому не викликає заперечень.

У «Вступі» дисертації Ольга Шарагіна належним чином означила необхідні складові елементи: сформулювала мету і завдання, визначила об'єкт і предмет наукового дослідження, що відповідає темі дисертації, уможливорює досягнення поставленої мети й окреслених завдань; вказує теоретико-методологічну базу, що складається з філософських розвідок, які забезпечуть методологію інтерпретації кордоцентризму (розвідки Г. Сковороди, П. Юркевича, М. Костомарова, Д. Чижевського), семіотики (Р. Барта, У. Еко), герменевтики (М. Гайдеггера, В. Ізера), екзистенціалізму (А. Камю, С. К'єркегора, Ж.-П. Сартра), і наукові студії з історії та теорії літератури, естетики й поетики художнього твору (І. Дзюби, В. Дончика, Ю. Коваліва, В. Моренця, А. Ткаченка, В. Панченка, Е. Соловей, В. Погребенника, Л. Тарнашинської, О. Рарицького). Для наукової реалізації визначених мети та завдань використані методи дослідження: культурно-історичний, порівняльно-історичний, феноменологічний та герменевтичний (дали змогу відповідно вирізнити автотелічну основу поезії та зінтерпретувати її), біографічний, а також метод рецептивної естетики (що дає можливість розкрити естетичну сутність системи «автор-твір-читач»).

Тож, лірика аналізується у світлі визначеної проблеми з урахуванням сучасних літературознавчих уявлень про специфіку аналізу поетичних текстів. Найпоказовішим є тяжіння дисертантки до комплексного системного погляду на заявлену проблему, що виявляється і у виборі методів дослідження та у вмілому їх поєднанні.

У «Вступі» також розкрито наукову новизну, а вона полягає у тому, що **вперше** на матеріалі української поезії 1960–80-х рр. системно і цілісно здійснено спеціальний аналіз «тихої лірики» як поетичного руху, вивчено особливості дискурсивних практик митців, їх ідейно-естетичного світу та вагомості внесків у творення вищої культури поетичного письма. Продовжено спостереження дослідників над своєрідністю авторської поетики «тихих ліриків». Дисертантка виявила світоглядно-мистецькі паралелі української, болгарської та російської поезії другої пол. ХХ ст.

Аргументовано практичну цінність роботи, поінформовано про апробацію результатів дослідження та публікації. Основні положення літературознавчої праці Ольги Шарагіної відображено у 13 одноосібних публікаціях (12 статей надруковано у фахових виданнях України, 1 стаття – у закордонному виданні), представлено виступами на міжнародних (11 – в Україні та 1 – Великобританії) та 5 всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Загальний обсяг дисертації – 202 сторінки (із них 184 сторінки основного тексту). Список використаних джерел включає 270 позицій.

У першому розділі «Теоретичне обґрунтування феномену «тихої лірики» дисертантка висвітлює цілий комплекс теоретичних та історико-літературних проблем, пов'язаних з феноменом «тихих» шістдесятників. У підрозділі 1.1. *Генеza та характерні вияви «тихої лірики» в українському літературному процесі* розширює усталений **бінарний** (на «гучну» і «тиху» лірику), **тернарний** (класифікація митців на **офіційних/конформістів** – В. Коротич, Б. Олійник, Д. Павличко – **нонконформістів/ «киян»** – В. Голобородька, В. Кордуна, М. Воробйова і оточення – **«мовчазних»/**

дисидентів – Л. Костенко, В. Стус, І. Калинець, І. Світличний). О. Шарагіна пропонує ввести **четверту групу «тихих ліриків»** – І. Жиленко, С. Йовенко, А. Кичинський, Л. Талалай, П. Мовчан, В. Підпалій, Л. Скирда, Д. Чередниченко та ін. (див. с. 32).

Розмірковуючи над багатогранністю «тихої лірики», систематизуючи наявні літературознавчі розвідки з окресленої проблеми, Ольга Шарагіна разом з керівником доц. Тетяною Бледних аргументовано доводять правомірність номінувати означення «тихої лірики» **рухом** (с. 32-33), і окреслюють загальні риси «тихих» (с. 33-38): 1) поєднання традицій і новаторства, 2) поєднання пасеїзму та експериментаторства, 3) поєднання нормативів як вияв творчої свободи; осмислюючи локальні прояви «тихої лірики» як **руху** (с. 38-40), актуалізують такі категорії, як поетична група, струмінь, течія, явище, тенденція, напрям, школа, рух (апелюючи до наукових дефініцій Ю. Ковалева, Т. Пастуха, І. Дзюби, М. Домчук, А. Третяченко, О. Бодугая, Н. Анісімової та В. Цимбалюк).

Дисертантка коректно веде полеміку з авторитетним ученим, проф. Ю. Ковалевим щодо його термінологічного підходу, який у новітньому часі назвав «тиху поезію» ліричним струменем. Молода дослідниця зауважує: «струмінь (за великим тлумачним словником сучасної української мови / упорядн. В. Бусел. –К., 2005 р. – с. 1413) «це певна риса, особливість, властива кому-чому-небудь або характерна для когось, чогось; суспільний, науковий, літературний і т. інше напрям, школа, течія».

З огляду на все вище сказане, дисертантка пропонує вважати «тиху лірику» **поетичним рухом др. пол. XX ст.**, що передбачає 1) «виокремлення довільної кількості людей зі спільними культурними й соціальними орієнтаціями, та моделями поведінки ...» (с. 40) (йдеться про вік – народились на межі 1930 – 40-х р. XX ст.), 2) історичний досвід (воєнне дитинство, голодомори, післявоєнна криза), 3) соціальне оточення (місто-село), 4) «спільність поетичної долі, що виражається, насамперед, у пізній, запізнілій, а то й посмертній популярності» (с. 40), 5) іще для означення руху

дисертантка доповнює хронологічний чинник констатацією світоглядної належності «тихих» до свого покоління. Таким чином, крім трьох вище зазначених філософсько-естетичних рис, названі ще 5 констант ідентифікації «тихих».

Наступне проблемне питання названої теми, яке дисертантка розв'язує: кого з поетів (і скільки?) вважатимемо представниками чи учасниками поетичного руху другої пол. XX ст.

Оглянувши позиції низки науковців, Ольга Шарагіна заявляє, що одностайного погляду тут немає. Вивчивши та проаналізувавши праці І. Дзюби, В. Дончика, Ю. Коваліва, І. Зуба, М. Ільницького, М. Рябчука, Ю. Менделя, Т. Пастуха, Н. Анісімової, А. Третяченко, В. Цимбалюка, дисертантка за допомогою **генераційного підходу до поетичного руху** визначає гурт репрезентантів феномену «тихої лірики», не претендуючи на класифікацію і представницьку вичерпність. Звужує представництво, виокремлюючи персоналії **І. Жиленко, С. Йовенко, А. Кичинського, В. Підпалого, Л. Скирди, Л. Талалая, П. Мовчана. Д. Чередниченка.** На яких засадах? Цитую: «Письмо кожного з ліриків відзначається неповторним стилем, домінуванням пейзажних, інтимних чи філософських мотивів, нерідко поєднаних. У процесі творчої еволюції поети модернізувалися, збагатилися новими техніками, хоча не це становить їхній образотворчий «мейнстрім». У творчості «тихих» **відзначаємо спільні риси змісту і форми з художнім доробком попередників (поети-романтики, митці доби Розстріляного відродження, неокласики тощо).** У віршах звертається увага до естетичних пріоритетів людини, звучать розмисли про покликання та призначення митця, які виводили ліричних героїв на пошук гармонії в урбанізованому світі, а це, в свою чергу, призводило до ідентифікації духовного «Я» (с. 42). У зв'язку з цим відзначимо ще раз одну зі складових новизни рецензованої роботи, адже дотепер у вітчизняній науці не було дослідження, в якому б було так системно окреслено та охарактеризовано цей феномен лірики у контексті всієї поезії 60–80-х р. XX ст.

Дослідивши у другому підрозділі рецепцію «тихої лірики» у теоретичних та історико-літературних осмисленнях, Ольга Шарагіна зауважує, що «тихі лірики» завуальовано стали ініціаторами «естетичної революції». Уводить їх творчість у контекст також феномену літератур сусідніх народів – російського та болгарського, що «свідчить про актуальність виникнення цього феномену, який став відповіддю на політичну та культурну ситуацію як в середині країни, так і за її межами, вмотивовує спорідненість українського феномену з болгарським, а не російським.

Визначивши кодові домінанти художньо-образної системи «тихої лірики» (у третьому підрозділі першого розділу), а саме: **етнографічний, релігійний, натурфілософський, кордоцентричний, естетичний, медитативний та екзистенційний**, що, на думку дослідниці, ґрунтовно експлікують ідейно-тематичну та художньо-образну систему поетичного феномену, робить висновок у 1 розділі: «філософія «тихих ліриків» найближча до мислительних орієнтирів Григорія Сковороди, «котрий, осмислюючи внутрішній світ людини, виділив категорію «глибокого серця» [198] – сублимовану естетичну домінанту. Вона, за його переконанням, суттєво впливала на людство, апелюючи до єднання з Богом і природою, опосередковувала зв'язок людини із суспільством».

У другому розділі («Ідейно-естетичні особливості моделювання домінант «тихої лірики») з трьома підрозділами, дисертантка системно розглядає українську «тиху лірику» 60–80-х р. ХХ ст. у найяскравіших проявах-кодах, дає змогу побачити як універсальні, так і національні її особливості. Пропорційно відводиться місце для дослідження ролі і функції фольклорних мотивів та образів, індивідуальним і спільним особливостям поетичної інтерпретації релігійних мотивів, художній парадигмі натурфілософії, особливостям кордоцентричного світу ліричного героя, морально-естетичним тлумаченням ролі поета й поезії в обмеженому соцреалістичному просторі.

При дослідженні міжсистемної естетичної взаємодії фольклору та літератури дисертантка спостерегла популярність провідних фольклорних жанрів казки, пісні та колискової пісні в етнічному універсумі всіх представників «тихої лірики»: П. Мовчана, Д. Чередниченка, І. Жиленко, Л. Талалая, А. Кичинського, С. Йовенко. Дослідниця спостерегла вдалий інтерпретаційний рівень «тихої лірики» філософського, релігійного прочитання мотивів, образів, притч Старого і Нового Завітів, естетичне перенесення їх компонентів у ліричні тексти ХХ ст. Зазначає, що основу кордоцентричного коду «тихих ліриків – склав концепт *Любові*. Розмірковуючи над естетичними та екзистенційними модусами «тихої лірики» 1960–80-х рр., Шарагіна О. у стислих рамках роботи простежує медитативний імператив поетів, сфокусований на темпоральних категоріях часу, простору та руху в екзистенційному сприйнятті дійсності крізь призму усамітнення-самотності, болю та страху, проаналізовано концепти самотності та смерті в екзистенційному коді «тихої поезії» (П. Мовчан «Дводільність», Л. Талалай «Час», В. Підпалій «До матері», С. Йовенко «І замкнулося коло. Ой!...», І. Жиленко «Я так люблю години самоти» та ін.). Дослідниця фахово робить літературознавчий аналіз художніх текстів, оперуючи методом рецептивної естетики, розкриваючи естетичну сутність системи «автор-твір – читач». Долучено до художнього аналізу тексти всіх поетів поетичного руху.

Дисертація має літературознавчо кваліфіковано сформульовані підсумкові положення роботи (с. 178–184). «Українська література 60–80-х рр. ХХ ст., прикметна творчими осягами «гучного» шістдесятництва, герметичністю Київської школи, протирежимною активністю самвидаву та дисидентським нонконформізмом, естетично збагатилася завдяки феномену «тихої лірики» (с. 178). «Під впливом суспільно-політичних реалій 60–80-х рр. ХХ ст. «тихі лірики» як поетичний рух поєднали творчі зусилля осмислення тріади «традиція-природа-естетика» в контексті *homo silentio* та *naturalis silentio* – «ідеологічного мовчання» і «художньої „тихості“». Їхні

ідейно-естетичні здобутки в плані зображення ментальних витоків рідної націосфери, пластичне моделювання пошуків себе у світі природи і крізь призму «екзистенційного одинакування» творили нову якість незаангажованого естетично-вартісного мистецтва «аполітичної відстороненості» – «творчого маргіналізму», суверенності особистості та її внутрішнього життя» (с. 184).

Ці та інші висновки мають вагоме значення для літературознавчої науки, адже поглиблюють уявлення про особливості художнього феномену української «тихої лірики» 60–80-х рр. ХХ ст. Тому матеріали дисертації можуть бути використані під час викладання курсу «Історія української літератури», проведення спецкурсів, написання дипломних та магістерських проєктів у закладах вищої освіти, написанні підручників і навчальних посібників.

Матеріал дисертації О. В. Шарагіної дає підстави для міркувань та полеміки. Спершу висловимо загальні зауваги щодо позитивних аспектів дисертації та вміщених у ній найбільш істотних наукових результатів:

1. Вперше на матеріалі української поезії 1960–80-х рр. системно і цілісно здійснено спеціальний аналіз «тихої лірики» як поетичного руху, вивчено особливості дискурсивних практик митців, їх ідейно-естетичного світу та вагомості внесків у творення вищої культури поетичного письма.

2. Структура дисертації є логічною, спрямована на досягнення дослідницької мети. Назви розділів (підрозділів) методологічно коректні й містять у собі провідну концепцію відповідної структурної частини. Всі сегменти дослідження збалансовані, найважливіші вузлові акценти тяжіють до основної проблеми – виявлення самотності художньо-естетичних домінант «тихої лірики» та дешифрування її кодової системи в ідейно-мотивній та художньо-образній площинах.

3. Як перше системне дослідження про «тиху лірику», праця поєднує різні аспекти, пов'язані з нагальною необхідністю осмислення ролі і місця такої поезії в українській літературі. З позицій сучасності розкрила важливі

проблеми теоретичного характеру, зокрема, переосмислила ключові особливості поетичного феномену «тихої лірики» та його основні дефініції, запропонувала власне визначення цього поетичного явища (підрозділ 1.2). Тут слід віддати належне вмінню дисертантки вступати в полеміку і аргументовано доводити свою думку (наприклад, з проф. Ю. І. Ковалевим).

4. Список митців – представників поетичного руху «тихої лірики» 60–80-х не має поділу за гендерним принципом – і це викликає схвалення.

5. Доцільно застосована методологія інтерпретації (синтез літературознавчих методів, зокрема, порівняльно-історичного, культурно-історичного, біографічного, феноменологічного та герменевтичного, а також методу рецептивної естетики), що забезпечила фаховий усебічний аналіз самотньої української «тихої лірики» у контексті літературного процесу II пол. XX ст.

6. Варте схвалення теоретико-методологічне забезпечення дисертації. Ольга Шарагіна опрацювала доволі обсягову (всього – 270 позицій) основу дослідження (теоретико-методологічні праці, художні тексти, мемуарні твори). Із роботи видно, що вона максимально враховує результати багатьох різночасових студій над поетикою «тихої лірики» 60–80-х рр., історико-літературних і теоретичних праць з проблематики українських та зарубіжних науковців. Важливо, що її власна думка не розчиняється на тлі визначних імен літературознавців.

Автореферат дає можливість створити повне уявлення про саму дисертацію, її структуру в цілому та подробиці змісту дослідження. Основні його тези апробовані на багатьох конференціях різного рівня. Вичерпність змістових аспектів роботи увиразнюється публікаціями, котрі містять належну аргументацію висунутих положень та їх обґрунтування. 13 статей (12 із них – у фахових виданнях України, 1 – у закордонному виданні) репрезентують фактично всі структурні інтерпретаційні частини дисертації, засвідчуючи добротну видрукуваність стрижневих ідей роботи.

Оцінюючи рецензовану дисертацію як наукову працю високого інтелектуального рівня, віддаючи належне ґрунтовності дослідження Ольги Шарагіної, висловлюємо кілька зауважень та зустрічних міркувань.

1. Хотілося б отримати від авторки відповідь на запитання: «Введений вами у вжиток термін «поетичний рух» не внесе плутанину з уже існуючим терміном «шістдесятницький рух», «Рух опору інтелігенції 60-х рр.». У темі дослідження зазначена дефініція «феномен». Яка між ними різниця?»

2. У класифікаційній таблиці шістдесятників серед перелічених представників чотирьох тематичних груп не знаходимо імен В. Симоненка, І. Драча, М. Вінграновського. Поясніть, до яких шістдесятників вони належать: офіційних/конформістів, нонконформістів/«киян», «мовчазних»/дисидентів. А Ліну Костенку Ви відносите до «мовчазних, добровільно усамітнених»?

Власне, висловлені зауваження не применшують принципово наукової цінності й очевидної ваги роботи Шарагіної Ольги Володимирівни. Вони можуть стати предметом дискусії під час засідання спеціалізованої ради, а також враховані під час подальших студій.

Назагал аналіз поданої до захисту дисертації (разом із авторефератом) дає достатньо підстав уважати, що вона є актуальною новаторською працею, котра містить чітко сформульовану концепцію, детальну, самостійно віднайдену й осмислену аргументацію та науково обґрунтовані спостереження й узагальнюючі висновки. Виконана з ретельною дослідницькою скрупульозністю, рецензована наукова праця демонструє концептуальну, синтетично-літературознавчу думку. Дисертація істотно розширює уявлення про український літературний процес II пол. XX століття загалом і творчість шістдесятників зокрема, про кодовий характер художньо-образної системи «тихих поетів», про масштабні філософські та естетичні реєстри поезики (етнографічний, релігійний, натурфілософський, кордоцентричний, естетичний, медитативний та екзистенційний коди їх творчості).

Робота цікава, викликає інтерес у фахівців та широкого загалу читачів, її зміст та висновки оформлені відповідно до чинних вимог.

Отже, дисертація Ольги Шарагіної «Феномен української «тихої лірики» 60–80-х років XX століття», автореферат і публікації відповідають профілю спеціалізованої вченої ради К 26 053.22 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, усім вимогам пп. 9–10 і 12–13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24. 07. 2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з постановою КМ № 656 від 19. 08. 2015 р.). Відзначаючи повноту й докладність розв’язання окреслених у вступній частині дисертації завдань, достовірність отриманих результатів, а також зрілу авторську концепцію і цілком сформований професіоналізм здобувачки як літературознавця, вважаємо заслуженим присудження Ользі Володимирівні Шарагіній наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

06. 10. 2020 р.

Офіційний опонент:

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української літератури

Полтавського національного

педагогічного університету

імені В. Г. Короленка

Г. І. Радько

